

Struikelen over God

Vergelijkbare bijbelstudies van Uitgeverij Boekencentrum:

Arjan Markus: *Heel het leven. 10 regels voor discipelschap*

Stefan Paas, Gert-Jan Roest & Siebrand Wierda: *Geloven in de marge. De eerste brief aan Korinte*

Stefan Paas, Gert-Jan Roest & Siebrand Wierda: *Eten met Jezus. Bijbelstudies over maaltijden in Lucas*

Stefan Paas & Siebrand Wierda: *Ontworteld. Bijbelstudies over Daniël 1-6*

Stefan Paas & Siebrand Wierda: *Zinvol leven. Prediker*

Bernhard Reitsma: *Onvoorstelbaar. Bijbelstudies over de gelijkenissen van Jezus*

Bernard Reitsma: *Adembenemend. Nieuwe bijbelstudies over de gelijkenissen van Jezus*

André F. Troost: *Kom tot rust. Het bijbelboek Hebreëën: medicijn tegen keuze-stress*

Drs. Pieter L. de Jong: *Jezus en de mensen met geld. Bijbelstudies over bezit en rijkdom*

Struikelen over God

Bijbelstudies over Jakob

Henk Mijnders

Onder redactie van Rolf Robbe

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Mulder van Meurs

ISBN 978 90 239 2859 1 (boek)

ISBN 978 90 239 7913 5 (e-book)

NUR 707

© 2015 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf

Ik woon al meer dan twintig jaar aan de Zwolse Diasporalaan. Diaspora betekent ‘verstrooiing’ en het is een van de omschrijvingen van de Joodse ballingschap die vijf eeuwen voor Christus is begonnen. De meeste Joden werden gedeporteerd en kwamen duizend kilometer ten oosten van het beloofde land terecht, een aangrijpende ervaring.

Aan de ene kant van de Diasporalaan liggen straten met namen van Zwolse Joden die in de Tweede Wereldoorlog omkwamen, zoals Maria van Zwaanenburg, de kleindochter van de laatste Zwolse rabbijn Samuël Hirsch, die zes maanden oud in Auschwitz werd vergast. Aan de ballingschap is ten diepste nooit een eind gekomen, wat ook de visie van veel Joden is. Aan de andere kant van de Diasporalaan liggen straten met namen van geallieerde oorlogspiloten die in dezelfde oorlog in de buurt van Zwolle zijn omgekomen. Eigenlijk leeft de hele mensheid in ballingschap. Ik meen dat dat ook gezegd wil zijn met de bijbelse notie dat Adam (eigenlijk staat er ‘de Adam’, de mens) ten oosten van het paradijs terechtgekomen is.

Het aanvaarden van de bijbelse visie dat wij mensen ver van huis zijn en dat wij daarom verschil ervaren tussen onze diepe verlangens en de dagelijkse realiteit, kan ons voor veel frustratie bewaren. Zeker als we er daarbij ook op durven vertrouwen dat die ballingschap ondanks alles een gezegende tijd mag zijn. Dát is vooral het thema van de geschiedenissen van Jakob uit Genesis 25 - 36 die in dit boek worden toegelicht. Ook hij kende zijn ballingschap, toen hij moest vluchten naar ‘de volken van het Oosten’ (Gen. 29:1). Zijn diepe en voor ons allen herkenbare angst om tekort te komen zette hem ertoe aan om de ‘zegen te stelen van zijn broer’. Heel bijzonder is dat hij niettemin als hij

moet vluchten voor de toorn van zijn broer, drie keer een zegen ontvangt voordat hij zijn reis naar het oosten gaat maken. En de derde keer van niemand minder dan de Eeuwige zelf. Zo blijkt een oordeel (dat was de ballingschap volgens Israëls profeten) tegelijkertijd een zegen te kunnen zijn. Hoe dat vorm krijgt tekenen de hoofdstukken van Jakobs verblijf in Charan.

Deze geschiedenis heeft mij uitermate bemoedigd en ik heb er met veel vreugde en verwondering over gepreekt. Dat op basis van die preken dit boek is ontstaan, is geheel te danken aan Aliewiets Holwerda, die mij aanbood mijn preken schriftelijk uit te werken, en aan Rolf Robbe, collega aan Hogeschool Viaa, voorheen de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle. Hij heeft veel schrijfervaring en heeft mij er na herhaalde vergeefse pogingen uiteindelijk toch van weten te overtuigen dat wij er samen wel een boek van zouden kunnen maken.

De uitdrukking 'struikelen over God' betekent enerzijds dat wij mogen leren Hem werkelijk overal in ons leven aanwezig te zien, anderzijds dat we dat meestal ontdekken doordat we in onze haast om ons doel te bereiken door kleine en ook minder kleine zaken worden opgehouden, alsof wij erover struikelen. Juist die dingen kunnen ons wijzen op de leerpunten die ons anders zouden zijn ontgaan en die ons toch zo heilzaam kunnen vormen. Zo zelfs, dat wij onderweg in de ballingschap al steeds meer thuis komen.

De geschiedenis van Jakob is er één met een dubbele bodem. Je leest haar onwillekeurig vooral als een mogelijkheid om jezelf in je 'persoonlijke' leven met Jakob te identificeren. Daarnaast reikt de tekst zelf een tweede leeswijzer aan, namelijk als bij de geboorte van Jakob en zijn tweelingbroer gesproken wordt over 'twee volkeren'. Altijd wil de bijbelse boodschap ons én persoonlijk én in de onderlinge omgang in de samenleving raken.

De tien hoofdstukken van dit boek gaan over Genesis 25 - 36. Bij elk hoofdstuk staan een paar vragen die je kunt gebruiken om verder door te denken of te spreken over het behandelde gedeelte.

We zijn in de Nederlandse taal gezegend met vele bijbelvertalingen. Nog maar weinig christenen zweren bij één vertaling. Veeleer groeit het besef dat elke vertaalsoort zijn kracht én zijn zwakte heeft. In dit boek wordt meestal uit de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) geciteerd, omdat dat een heel leesbare vertaling is in begrijpelijk hedendaags Nederlands. De Staten Vertaling (SV), de Herziene Statenvertaling (HSV) en de Naardense Bijbel (NB) zijn veel meer letterlijke vertalingen (en in mindere mate geldt dat ook voor de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap uit 1951 - de NBG). De lezer van dit boek ontkomt er niet aan één of meerdere van deze letterlijke (men zegt wel 'concordante') vertalingen bij de hand te houden. Ik probeer in verschillende gedeelten te laten zien hoe de schrijver zijn punt maakt door een bepaald woord bij herhaling te gebruiken en om dat in een vertaling terug te vinden moet je bij een letterlijke vertaling zijn; de SV en de NB winnen het op dit punt. Een uitgave die mij bij deze manier van uitleg op weg geholpen heeft is het boek *Oog in oog met Jakob* van Jan Fokkelman.

Met dank aan Aliewiets Holwerda en Rolf Robbe,
Henk Mijnders
Zwolle, zomer 2014

Inhoud

Woord vooraf	5
1. Jakobs geschiedenis als spiegel van ons leven Genesis 25:19-34	11
2. God kiest nooit zomaar Genesis 27:1-41	22
3. Gods zegen in donkere tijden Genesis 28:10-22	28
4. Hoe word je zelf een goede herder? Genesis 29:1-30	37
5. God bouwt in de ballingschap aan Israëls toekomst Genesis 29:31-30:24	47
6. Ballingschap als leertijd Genesis 31	55
7. Geen terugkeer zonder verzoening Genesis 32:1-22	63
8. God is aanwezig in de verwarring van je leven Genesis 32:22-33	72
9. Jakob en Esau vallen elkaar in de armen Genesis 33	84
10. De vervulling van Gods beloften Genesis 35 en 36	93

1. Jakobs geschiedenis als spiegel van ons leven

Genesis 25:19-34

Dit eerste hoofdstuk gaat over de niet toevallige indeling van het boek Genesis. Daarin herken je levensfasen uit Jakobs leven en ook uit dat van jou. We zien hoe de Israëlieten hun plaats krijgen aangewezen midden tussen de volken. We leren ook twee soorten mensen kennen: herders en jagers, en hun verhouding onderling. En dat gaat eigenlijk over je plaats als christen in de wereld.

Weinig rust

Je kunt het boek Genesis indelen aan de hand van de geschiedenissen van de aartsvaders Abraham, Isaak en Jakob. Het gaat vaak over de God van Abraham, de God van Isaak, de God van Jakob. (Dat ook het woord *God* dan drie keer genoemd wordt leggen de rabbijnen zo uit: God heeft met elk van hen een unieke relatie, is voor elk van hen als het ware een andere God.)

Tegen Abraham zegt God: Trek weg uit je familie en ga naar het land dat ik je zal wijzen (Gen. 12:1). Tegen Jakob zegt de Heer: Keer terug naar je geboorteland (Gen. 31:13). Daartussenin hoort Isaak God zeggen: Woon in dit land (Gen. 26:3). Abraham moet zijn verleden loslaten en op weg gaan naar dat land van Gods beloften. Jakob was daar geboren, maar door zijn dwaze gedrag kwam hij ver weg in het oosten terecht waarvandaan hij terug mocht gaan. Isaak is de enige van de drie die zijn hele leven in het beloofde land heeft gewoond.

Genesis besteedt vooral aandacht aan Abraham (Gen. 12 - 25)

en Jakob (Gen. 25 - 35). Over Isaak gaat alleen hoofdstuk 26. Die accenten weerspiegelen de geschiedenis van het volk Israël dat vooral op weg is naar of terugkerend is in het beloofde land. De tijd van rust en vrede in het beloofde land is veel korter geweest. De meeste boeken van het Oude Testament (Exodus tot Deuteronomium) spelen zich af op de weg door de woestijn naar het beloofde land. De Profeten gaan bijna allemaal over de terugkeer naar het beloofde land vanuit de ballingschap. Daartussenin heeft Israël wel een aantal eeuwen in het beloofde land gewoond, maar de rust is ver te zoeken. In Rechters lezen we voortdurend over vijanden (Filistijnen of Midjanieten) die het land overheersten. Dat ging door tot in de tijd van Saul en David. David versloeg de Filistijnse reus Goliat en moest tijdens zijn koningschap steeds oorlog voeren. Toen er onder koning Salomo eindelijk vrede kwam, scheurde kort daarop het rijk in tweeën. Daarop volgde weer een lange tijd van (burger)oorlogen.

Israël was en is (zelfs vandaag nog, zou je kunnen zeggen) steeds onderweg naar het wonen in vrede in het beloofde land. De tijd dat het die vrede en die zegen daadwerkelijk genoot was kort, even kort als de geschiedenis van Isaak in Genesis 26.

In de geschiedenis van Jakob zie je ook die drie fasen:

- eerst is Jakob thuis bij zijn ouders en zijn broer Esau in het beloofde land;
- dan moet Jakob vluchten en gaat hij in ballingschap, ver weg in het oosten, eigenlijk in het gebied waar het volk Israël later in ballingschap heeft gezeten;
- in de derde fase keert Jakob terug naar het beloofde land.

Een leven onderweg

Die fasen passen eigenlijk ook bij het mensenleven hier op aarde. Leven is vaak onderweg zijn naar de vervulling van je dromen, je idealen. Je bent op zoek naar Gods bedoeling en beloften. In elke fase van het leven werk je aan jezelf: je moet je verleden verwerken, het evenwicht vinden in je leven, vorming ondergaan,

bijsholing, coaching, intervisie, planning. Er is weinig rust. Dat geldt ook voor ons geloof: we willen altijd doorgroeien naar dieper inzicht en meer toewijding. En het geldt ook voor de kerken: er worden telkens weer nieuwe plannen gemaakt, nieuwe boeken geschreven en conferenties belegd over hoe we kerk willen zijn. We zijn er alsmaar naar onderweg, maar wanneer is er nu eens een tijd dat we tegen onszelf of tegen elkaar als kerken kunnen zeggen: 'Zo gaat het goed en nu zijn we er'?

Deze oude geschiedenissen laten zien dat God op die weg bij je is en je zelfs zegent. Als je Genesis goed wilt begrijpen, is het belangrijk dat je weet dat het boek Genesis is geschreven in de tijd van de ballingschap. In die tijd, toen de tempel er niet meer was, hadden de Israëlieten de behoefte om de verhalen uit de traditie op te schrijven en te horen. Ze vormden een bemoediging voor de lezers van toen.

Aartsvaders in drieluik

Genesis is ook nog op een andere manier in drieën te delen. Bij dat drieluik komt Abraham op het ene zijpaneel, Jozef op het andere en Jakob middenin. Isaak krijgt geen eigen paneel; hij staat op het ene zijpaneel als de zoon van Abraham en op het middenpaneel als de vader van Jakob.

Het thema van het ene zijpaneel is dat God ons uit de wereld roept. Hij zegt in Genesis 12 tegen Abram: Verlaat je land en je familie en ga de weg die Ik je wijs. God roept ons om niet zomaar te doen wat iedereen doet. Hij roept ons om ons los te maken van alles wat een gezegende toekomst in de weg staat. Op dit paneel vind je ook het teken van de besnijdenis waarmee Gods kinderen zich van mensen zonder God onderscheidden. Je laat je leven leiden door God. Iemand die onbesneden was liet zich feitelijk leiden door zijn primitieve aandriften, zonder zelfbeheersing, bezinning en visie.

Het thema van het zijpaneel met Jozef is dat God ons ook weer de wereld in zendt. Abraham werd uit zijn wereld weggeroepen, bij Jozef gebeurt het tegenovergestelde. Hij werd (Gen. 45:5)

door God naar het wereldrijk Egypte gezonden. Dat gebeurt weliswaar doordat zijn broers hem als slaaf verkopen, maar hij ziet in geloof achteraf dat zo Gods bedoeling met zijn leven juist gerealiseerd werd. Jozef mocht in Egypte tot zegen zijn. Dat komt ook tot uiting in zijn nieuwe naam, Safenat-Paneach: Redder van het land.

Er is een tijd geweest dat we in de kerk vooral het aspect van het eerste paneel benadrukten. *Gij geheel anders* was vooral de boodschap. Een christen gaat anders met geld en met seksualiteit om dan de mensen die alleen maar doen wat op het eerste gezicht het prettigst en het gemakkelijkst lijkt. Soms werd dat 'weggeroepen' zo sterk benadrukt, dat een gelovige al bij zijn geboorte naar zijn dood en naar de hemel moest verlangen.

Later kwam een reactie. Henri Nouwen schrijft in een van zijn boekjes: 'Jezus is niet gekomen om onze aandacht te verleggen van de aarde naar de hemel.' God is de Schepper van deze aarde en Jezus leert ons bidden: 'Uw wil geschiede op aarde.' Kerken en christenen kregen steeds meer oog voor de missionaire taak van de kerk. Ze kwamen van het eerste paneel terecht bij het derde, bij Jozef en hoe hij in de wereld tot rijke zegen gesteld werd.

Op den duur werd dat missionaire wellicht ook weer wat overdreven. Christen-zijn leek vooral te bestaan uit allerlei speciale acties die dan 'evangelisatie' werden genoemd. Maar moet je als christen op je werk foldertjes bij je hebben of het in de koffiepauze altijd over het geloof hebben? Dat is wel erg krampachtig en opgelegd.

Het gaat om wie je bent

Maar wat is de kern van een leven als christen? We komen bij het middenpaneel van de aartsvadergeschiedenis. Daar lezen we hoe Jakob dwars door alles wat hij meemaakt een ander mens wordt. Jakob wordt Israël, dat is het hart van heel deze geschiedenis.

De Bijbel maakt mensen nergens mooier dan ze zijn. Ook aartsvader Jakob wordt beschreven met al zijn onmogelijke neigingen en onhebbelijkheden, hoe hij door zijn eigen domme

schuld zijn toekomst verprutst en zich een hoop ellende op de hals haalt. Maar we lezen ook hoe hij uiteindelijk een ander mens wordt en daarom een nieuwe naam krijgt: Israël. Jakob betekent 'sjacheraar'. Israël betekent 'meer dan overwinnaar'. Wat een verandering.

De Bijbel benoemt eerlijk de fouten (ook de hardnekkige en de blijvende). Dat helpt ons te geloven dat ook dat andere realiteit is: God is met ons, mensen met fouten en gebreken, bezig. Hij weet van een Jakob een Israël te maken. Hij vijlt en vormt ons karakter. Hij vergeeft ons en geneest ons en leidt ons zo dat er in ons leven door toedoen van de heilige Geest stukje bij beetje iets moois gaat groeien: vrede, blijdschap, openheid, geduld en alle andere dingen die Jezus zo bijzonder maakten. Wat bij Abraham en bij Jozef ook aan de orde komt, staat in het middenpaneel voorop: dwars door alle schaamtevolle en pijnlijke levenservaringen heen werkt God in Jakobs leven aan zijn heil.

De machtsstrijd zit in onze genen

Laten we dat middenpaneel eens beter bekijken. Het begint met een typisch Genesis-opschrift: Dit is de geschiedenis van Abrahams zoon Isaak en zijn nakomelingen. Onder dat opschrift begint het verhaal over Jakob. Het gedeelte van vers 20-26 is opgebouwd uit drie ringen met centraal de kerntekst.

- De buitenste ring wordt gevormd door de leeftijdsaanduidingen van Isaak.
Vers 20: *Isaak was veertig jaar toen hij trouwde met Rebekka*; en vers 26: *Isaak was zestig jaar toen zij geboren werden*.
- In de ring daarbinnen worden de spelers neergezet.
Eerst worden hier Isaak en Rebekka genoemd, vers 20-21: *Hij trouwde met Rebekka, die een dochter was van de Arameeër Betuel uit Paddan-Aram en een zuster van de Arameeër Laban. Omdat Rebekka onvruchtbaar bleek, bad Isaak vurig voor haar tot de HEER*. Dat zijn de eerste twee acteurs, Isaak en Rebekka. En aan het eind van die ring, in vers 25 en 26, wor-